МАНДРІВКА НА КРАЙ ЗЕМЛІ

Романтичний щоденник

Далекі береги, суворі землі, незнані води…

Я глянув на море і задумався. Стривай, стривай, з чого ж все це почалося?

Сутеніло надвечірнє небо, змовкали далі. А я, зажурений і щасливий, стояв на аеродромі. Ще мить, одна-єдина мить, загудуть мотори — і я в путі.

Дорога — як пісня: заманить далеко, полонить навічно. Затишок міської квартири. Ну що він у порівнянні з холодним полем, із шаленим вітром, із щербатим місяцем над дрімучими лісами!

Мимоволі піймав себе на думці, що лише тоді відчуваю повноту щастя, коли знаю: мене чекає мандрівка.

Літак мчав над хмарами. Внизу, оповита серпанком, лежала земля. Якось непомітно промайнули помережані дорогами степи, відголубіла стрічка Дніпра.

Курс — на схід.

Негода перетнула шлях. В Іркутську стюардесу повідомила:

— Виліт затримується.

Пасажири знічев'я розбрелися по місту.

Я пристав до гурту галасливих газетярів, які цим, першим, пробним рейсом ТУ-104 вирушили з України на Далекий Схід. Ми подалися… на засніжений стадіон.

Для гри було привілля — на полі жодної душі.

Розбившись на дві команди, почали "змагання".

Я не помітив, як у нашу команду прибуло поповнення. Смаглява тендітна дівчина, оббиваючи рукавичками сніг, йшла поряд із кореспондентом газети "Комсомольское знамя" Якубом Шаройком, розповідаючи йому щось веселе й смішне.

— Хто вона? — запитав у товариша.

— Аеліта… — пожартував він.

Знаючи, що від нього, крім дотепів, нічого не доб'єшся, я приєднався до Якуба і його подорожанки.

Віка! Світле, ніжне ім'я. І сама вона — замріяна, синьоока, з грайливими сніжинками на довгастих віях — здалася мені царівною тайги.

А потім Якуб кудись зник. Ми з Вікою вже кілька годин сидимо в напівтемному коридорі аеропорту і говоримо про все на світі й ні про що зокрема. Віка розповідає про своїх друзів-будівельників, про віддалене тайгове село, в якому виросла і куди тепер зібралася гостювати. Вона говорить — і в душу ллється світло, ніби березова шумлива снага. А може, мені тільки здалося. Може, я все це вигадав?

Сосни, розгойдані вітром, кидають на вікна рухливі тіні. Світло — тінь. Світло — тінь. Віка вмощується у крісло. Їй

холодно, і я прикриваю замерзлі ноги своєю хутрянкою. Голос її поволі змовкає: царівна тайги, не дочекавшись вильоту, засинає.

Опівночі оголосили:

— Чотириста п'ятий на вильоті!

Я знаю: чотириста п'ятий — це Вічин літак.

Ми поквапливо йдемо на аеродром.

На прощання хочу сказати щось важливе, але так і не встигаю.

Причинилися двері кабіни, заревли мотори, завихрилось вітряно.

Віка полетіла.

Я самотній стою на аеродромі. Мені холодно. Чого мені так холодно? Повіяло з півночі чи, може, від пропелерів потягло.

Через годину вилітаю і я. Коли Віка стукатиме у вікно своєї хатини, коли хвилюючись прокаже: "Мамо, відчиніть", я буду вже далеко від неї, десь за високими сніговими горами. І тому в серце закрадається непроханий смуток.

Над шпилястими сопками, над пасмом острівців, що тягнуться далеко в океан, сходило сонце.

Вогненно-червоне, воно здіймалося вище й вище. Здавалося: над землею майорить кумачевий стяг.

Літак, описавши широке коло, приземлився. Здрастуй, Великий океане!

Владивосток розкидав вулиці на пишногруді сопки-пагорби. Надійне, неначе від спокуси вітрів і сонця, затінив їх парасольками беріз.

Бухти Золотий Ріг, Діомід голубими клинами врізалися в берег. Затоки Амурська й Босфор Східний обрамили сушу блакитно-переливчатою короною.

Парко. Сонце в захмар'ї, нічим дихнути.

Вгорі, над головою, ніби ажурна шаль, сріблистий туман.

На вулиці Менжинській стою перед дверима кабінету капітан-директора флотилії "Алеут". Секретар-машиністка вперто твердить одне і те ж:

— Капітан-директор на проводі!

— Та скільки ж він на ньому висітиме?! — не втримуюсь.

Погляди наші схрестились. Я відчув: передо мною "фортеця", штурмувати яку безглуздо. Тому вдався до хитрощів: сказав, що дівчину хтось кличе.

Як тільки вона переступила поріг, прожогом кинувся до кабінету.

Оцінивши мою спритність, капітан-директор, лагідно посміхнувшись, запросив:

— Сідайте!

Під скрип дверей (влетіла секретарка!), жахнувшись, я опустився на стілець.

— Машо! — мовив капітан. — Візьміть цю анкету…

Вона кинула на мене зухвалий погляд. Губи її напнулися, ладні випалити щось сердите. Але капітан-директор квапливо додав:

— Нічого, нічого, красуне, йдіть!

У кабінеті — могильна тиша. Перед директором, переступаючи з ноги на ногу, кремезний хлопець.

Директор зосереджено переглядає папери. З його уст у принишклу тишу падає:

— Так! Так!

"Т-ак! Т-ак!" — ритмічно вторить зі стіни старовинний годинник.

— Ну, а що ви, голубчику, хочете? — нарешті звернувся господар кабінету до мене.

— На "Алеут".

— Китобоєм?

— Атож.

Директор весело засміявся.

— А ви добре зважили, на що себе прирікаєте? Шторми, морська хвороба…

— Все одно візьміть!

— Не можу. Не можу, голубе! — відказав він. — Нам фахівці потрібні: гарпунери, марсові, механіки, а ви — зовсім протилежне.

Аудієнція скінчилася. Я, похнюплений, вийшов із кабінету.

На прогрітому сонцем мурі, що височить довкола китобійного управління, витираючи спітнілого лоба, сидить кряжистий юнак.

— Ну?

— Що ну? Не взяли!

— Спробуй пошукати щастя у звіробійній флотилії. Є тут така, — пояснив він і назвав себе:

— Славко.

Це був молодий ленінградський поет-романтик Владислав Шошин, який теж мандрував по Далекому Сходу.

Славко, Славко, — один ти знаєш, скільки я походив до тих звіробоїв! Обіцяють. Запевняють. Говорять, що таких, як я, стрільців давно чекає флотилія. І тут же додавали:

— Але… Зайдіть у кінці тижня.

До кінця тижня — шість днів, тому, взявши своє підводне причандалля — рушницю, маску, ласти, — з водолазами переправився на невеличкий острів. Хлопці добуватимуть трепанги, мідії, морську капусту, а я розвідаю тутешнє дно. Мені б акваланг, мені б в експедицію підводних досліджень, яка, говорить Шошин, зараз на Далекому Сході, у Татарській протоці веде пошуки легендарного судна "Паллада". Мені б… Та на перший раз досить і цього. От тільки пірнати глибоко боюся: водолази налякали медузою-хрестовиком. Кажуть, її дотик смертельний.

На кількаметровій відстані один від одного на якорі гойдаються човни. Водолази наділи легкі водонепроникні костюми, взяли сітчасті кошики, підсаки — і на дно!

Тут неглибоко — якихось десять-п’ятнадцять метрів. З борту до костюма тягнеться товстий гумовий шланг і для страховки линва. Підводним мисливцям компресори постачають свіже повітря і відкачують спрацьоване, теплі светри захищають тіло від холоду. А як мені, голопузому?

Набравши в легені повітря, я пірнув. Перед очима — стрімкі скелі. На них, ніби різнотрав'я під вітром, хвилюються водорості. Голубуваті абажури медуз, темно-бурі косяки риби. Здається: я не під водою, а на могутніх крилах лину над лісовими хащами.

Над Босфором Східним синів вечір. Ми, щасливі, верталися з острова. А потім вирушили в міський парк.

Надривалися труби духового оркестру, дзвеніли литаври, глухо гупав бубон.

— Кадриль!

Закружляли, завихрилися в танку хлопці й дівчата. Та з усього я уздрів єдине. Там, де майданчик звузився в тихий закуток, на розкосій дощаній підлозі кружляло дві дівчини. Я вирішив "розбити" ту парочку.

Хвацько розчесавши руді, недавно відпущені вуса, попрямував через танцювальний майданчик. Підійшов і — о жах! — побачив свою знайому з приймальної китобійного управління.

Секретарка, очевидно, мене не впізнала. Я пустився з нею в танок.

Потім ми перепочивали, стояли під тінистим ільмом. Я зауважив, що дівчина схожа на кіноактрису, але от не можу пригадати, з якого фільму.

— "Дорога на ешафот"! — підказав мені хтось збоку.

Озирнувся — переді мною, весело посміхаючись, стояв Славко Шошин.

— Вмієш, друже, кулі відливати!

Судно, на якому я плив із Находки, причалило до камчатських берегів.

Незабутня зустріч. А ще незабутніші хвилини, коли кораблі виходять у плавання. Ми, суходольні, звикли до гамірних вокзалів, і прощання в нашій уяві невіддільне від метушні: хтось комусь не встиг сказати найважливішого, хтось комусь

тисне руку. А тут, у порту, зовсім інакше. Голубе небо. В ньому такий спокій, який буває восени у принишклих гаях.

Кораблі відходять у море — це свято, тільки свято не весняне, а осіннє, коли радість переплітається з журбою. Вона, ця радісна журба чи журлива радість, — у серці кожного, хто зараз стоїть на палубі під вітром.

Непорушне мовчання. Все сказано. Та й недоречні слова. У такі хвилини особливо гостро відчуваєш, яка дорога тобі земля, її радощі й тривоги.

Про свій приїзд на Камчатку хотів записати в щоденнику: "Вчора я приїхав у Петропавловськ..." Але, зупинившись на півслові, розсміявся. Ну який з мене Печорін? Я, здається, не зайва людина й не тікаю під кулі черкесів із "милої півночі у край південний". Отож ні до чого це печорінське "Вчора я приїхав"[106].

Оповім, як воно було насправді. Коли моя поразка в китоуправлінні стала очевидною, мій земляк-далекосхідник Олексій Максимович порадив звернутися в управління гідрометеослужби.

Камчатка — моя остання надія. Гроші кінчалися, тому треба було або негайно влаштуватися на судно, або хутчій їхати додому.

Та я, мабуть, у сорочці народився — випало несподіване щастя. Один юний морський "вовк" раптом одружився. На місце того новоженця і взяли мене гідрографи.

Вранці на палубі — вся команда. Вантажі, призначені для віддалених метеопостів і маяків, — теж на борту. Капітан спустився по трапу вниз.

— Щасливого плавання!

Над гаванню злинули журливі звуки прощального маршу. І ось ми в морі.

У моїй матроській долі не так сталося, як гадалося. Китобої одмовили, звіробої не взяли. Вийшло, як у тій притчі: один веселий дивак готував себе до раю, а потрапив у пекло.

Я б не сказав, що і я потрапив у пекло. Матрос-буфетник. Звучить! От якби тільки без цієї прикладки — "буфетник". Нехай би просто — матрос. Так де там! У відділі кадрів наполягли. І розтлумачили: буфетник, мовляв, для проформи. Ну, є така штатна посада на гідрографічному судні, куди її дінеш? А працюватимеш, як усі: вахти, вивантаження, драяння палуби і т. п.

На перший раз мене зодягли в приношену матроську робу. Для холодів, про запас, видали реглан-штормівку, унти.

Це вам не смішечки — гідрографія! "Гідро" — значить "вода".

У Петропавловську взяли на борт із десяток галасливих поросят, дві кози і сорок курей.

За кілька миль од Авачинської губи мис Поворотний. Там, у затишній бухті, ми відстоювалися від північно-східних вітрів. Коли ж шторм улігся, взяли курс на південь, до мису Хрестового. На тому мисі маяк, а в глибині материка —

гідрометеостанція. Туди треба завезти вантажі, скинути кілька поросят і одну козу. Решта призначається для інших метеопостів і маяків.

Ось і мис Хрестовий, бухта Ходутка. Судновий час — 7.30 ранку. Туман розвіявся, і тільки прозора, тонка імла де-не-де залишилася над водою. У променях сонця вона тремтить і переливається, як у наших широтах літепло.

Високі накати й мертві брижі — довжелезна, багатометрова дуга — змінилися пологими хвилями. Судно стоїть носом до накату, тому його ледь-ледь погойдує. За кормою галасливо кричать чайки та чути, як об форштевень раз у раз треться якірний ланцюг.

Все підготовлено для висадки, а капітан не поспішає. В його каюті зараз старпом і другий штурман. Вони про щось радяться. Ми ж із палуби на "самодури" ловимо камбалу. "Самодур" — довга нейлонова волосінь із важелем і кільканадцятьма гачками, прив'язаними на коротенькі нитки-відростки. Нажививши кусочками риби ті гачки, кидаємо їх у воду і потім смикаємо.

Сіп! Сіп! — і, дивись, то в одного, то в другого над водою гойдається сплюснута білопуза камбала.

Туго натягнуті ниті іскряться в краплинках води, і таке враження, що то не рибальські снасті, а сонячна пряжа, а ми, ткачі, щойно висотали її з голубої куделі океану. Навіть вичовгана білобока камбала здається човником із цього казкового ткацького верстата...

— Годі каламутити воду! — гукає штурман. — Мерщій на весла!

Бот спущено. Зачахкав моторчик. Здригнулися канати, якими прив'язані понтони.

Ми тримаємо курс у гирло ріки Ходутки.

Вдалині — гори, невисокі, ніби іржаво-зелені скирти соломи, розкидані ген на видноколі. Трохи на північ — бухта П'яна. З півдня її облягає вигиниста клиноподібна тераса, поросла різнотрав'ям. За три кабельтових східніше Хрестового над рифами бовваніють щогли затонулого корабля. Давно колись японські мисливці на котиків поверталися з полювання; на радощах випили — і пішли на дно. Відтоді й назва бухти — П'яна.

Доставити вантажі на метеостанцію легше легкого, а от із маяком гірше… Попереду гора. На ній — маяк. Туди й треба винести дев'яностокілограмові балони ацетилену.

Нас двадцять матросів, навіть ті, хто вночі стояв на вахті, зараз силкуються біля цього гримучого вантажу. Ацетилен — небезпечний газ: від іскри може спалахнути. Одного балона досить, щоб ми із своїми козами й поросятами злетіли в повітря. Тому обережність — над усе.

Балон — на двох, Його заарканюємо довгою вірьовкою. Важко. Крок за кроком посуваємося вгору. Руки терпнуть од напруги, пересихає в горлі, сорочка прилипає до спини. Від балонів тих, коли глянути вниз, на гірському крутосхилі в'юняться глибокі сліди, ніби повзли іхтіозаври.

У заростях трави, вільщавика і кедрового сланика пробиратися важко. Але не відступаємо, Тіло стає виснажливо легким. Підкошуються ноги. Зате яке щастя — на вершині!

Довкруг гори й гори, і барвінкове небо, й золоте сонце. А внизу — безмежжя океану.

Будиночок метеорологів — на розлогому підгірному плато, за вигином, який робить Велика Ходутка. Один-єдиний на сотні кілометрів тайги, Довгий коридор, три бокові кімнати. Живуть тут хлопці — Валентин Басов і Володимир Адамовський — з Сибіру, Федір Колісников — із Литви.

Федора й Володимира зараз немає — в тайзі, на полюванні. Проте сьогодні тут, як ніколи, гамірно: в гості до хлопців завітав давній знайомий, камчадал-мисливець Олексій Павлович Мелехін. На вогник забрели геологи, нарешті, ми — з гідрографічного судна.

Таке трапляється не часто. Тому й радіють зимівники нашому приїзду. Валентин і Олексій Павлович бідкаються, чим пригостити. Розводять вогонь, на плитку ставлять каструлі й сковорідки.

— Гей, відчиняйте двері! — чується знадвору.

До ніг кидаються захекані собаки. Нарти.

На них величезна туша. Володимир і Федір поспішають нам назустріч.

… Кінця трапези я не дочекався. З Олексієм Павловичем пішов до річки.

Сонце згасало. Я бачив, як воно натомлено лягає в мохову постіль, залишаючи на травах цяточки багрянцю.

Важко зітхав океан. Кружляли чайки. У прибережному буйнопіллі скрикнув птах ара. На забуруннях глухо рокотіла річка.

Ми попрямували у верхів'я Ходутки, до бурих скель, що звуться Копи Сіна. Річка, різко повернувши вправо, через кам'яні насипи поспішала до океану.

Сіли на прогрітому сонцем камені, задивилися на річку. Не дивимось — слухаємо її голос.

Музика справді звучить. Над луками, над заріччям, над океаном. Музика, розлита цією тихою річечкою.

Олексій Павлович на своєму віку бачив усякого… З поморів сам, архангельський. Навіть із того села, де народився Ломоносов. До революції ще ходив у кругосвітні мандри. Плавав і на транспортних, і на військових. Пізніше оселився в тутешніх краях. Мисливцем став, соболятником. Там, за кілька десятків кілометрів од Хрестового, під горою стоїть його будиночок. Раніше Олексій Павлович жив нижче, на узбережжі бухти Асачі, але з океаном у діда незгода.

— Ті хвилі цунамі звуться, — мовив. — Кажуть, японці так назвали. Коли трапляється підводний землетрус, тоді виникають. У наших краях їх бояться дужче вогню. Страхітлива сила, все на своєму шляху руйнує. Наслухалися ми про них багато, а тепер і внукам можемо розказати — самі пережили горе.

Було це років з десять тому. Я жив в Асачі, біля річки Каламутної. Як і тепер — сам. На сотні кілометрів жодного поселення. Під горою стояв мій будинок, а трохи вище, на схилі горба, — зимовище для собак.

Осінь прийшла з снігопадами, з ранніми хурделицями. Все позаносило, позамітало навколо.

На світанку почув незвичний шум. Накинув кухлянку, взяв рушницю. Думав, якийсь лісовий гість завітав до собак. Піднявся на пагорб, а з океану — що за диво? — і шторму немає, а хвилі підступають аж до будинку. Не встиг ступити й десятка кроків, як вода затопила хату і розлилася далі.

Все сталося блискавично — ні моєї халупи, ні човнів. Нічого не лишилося. Зостався як стою.

Океан відступив. Світало, і я побачив, як унизу, де раніше пінилася вода, зачорніло кам'яне дно. А за кілька хвилин океан знову вернувся у свої старі кордони. Цього разу він лизонув навіть мій сарай. Шестеро собак потонуло, а решта була вище, зі мною.

Вода пройшла майже біля ніг і відступила.

— Ну, а що далі?

— А далі…

Олексій Павлович розповів, як довгі дні й ночі петляв на собачій упряжці в міжгір'ї. Перевальна, Двогорба. Хуртовина… Холоднеча. В дорозі, щоб не загинути від голоду, бив собак і їв сире м'ясо. Відпочивав під снігом, виліпивши снігову ярангу. І не здався. Переміг!

Я чув про ці хвилі раніше. Олексій Павлович розповів про цунамі, що трапилося в 1952 році. На світанку п'ятого листопада десь на південний схід од берегів Камчатки океанські глибини сколихнув могутній десятибальний

землетрус. За два останні століття це було найбільше моретрясіння. Про його попередника, цунамі 1737 року, у своїх експедиційних записках згадував дослідник камчатської землі О. Крашенинников. "На першому Курильському острові Сумшу, — писав він, — двигтіння землі було, що від нього багато балаганів попадало і людям стояти неможливо було… А потім, як перестало двигтіти, то води раптом із моря з великим шумом саженя на три прибуло, вона зразу ж знову в море відійшла так далеко, що в протоці, яка між першим і другим островом, де камінь дикий, на сажень угорі над водою видно було".

Цунамі — страхітлива стихія. Швидкість хвиль досягає восьмисот п'ятдесяти кілометрів на годину. Так, камчатське цунамі 1952 року через шість годин дійшло до Гавайських островів, а ще через три години хвилі вдарилися об береги Північної Америки.

Поки ми розмовляли, почало темніти. Волохаті сутінки наповзли з гір. Від луговин потягло холодом. Над річкою заклубочився туман.

Під час океанського припливу вода в річці підступає аж до скель, де ми зараз сидимо. Та до повного припливу лишилося кілька годин, тому русло обміліле, а крила берегів широкі, з мокрими відкосами.

Коли ми йшли сюди, я помітив на прибійній смузі мереживо слідів, а поряд — дві вузенькі низки таких же лапатих відбитків.

— Ведмедиця з дітьми обхід робила, — мовив старий мисливець і пояснив: до тих он скель клишоногі по рибу ходять.

У пітьмі щось заворушилося, почувся плескіт води. Ми принишкли й нижче спустилися зі скелі, отож забурунння височіло тепер над нами. І — побачили ведмедя. Він сидів на камені й зосереджено дивився на воду. Як тільки піднімалася хвиля, ведмідь рвучко простягав лапи й вихоплював з води хвостату, що пручалася з усіх сил, чавичу. Одна, друга, третя, Куди ж він діватиме улов? Так і є — клишоногий клав рибу під себе.

Нарешті, перепочив, помацав під собою, а риби чортма. Розлютований, він підняв камінь — і у воду! Другий, третій. Потім, заревівши, подався геть.

Хотілося пожити серед цієї чудової природи. Та треба було вирушати далі, до мису Лопатка.

Лопатка — південна околиця Камчатки: низинні, піщанисті береги, що переходять у хвилясті, з розлогими пагорбами, дюни. Густі, високі трави — зелене, неозоре безмежжя, пустельний берег, вода…

Ми запалили маячний вогонь і відчалили в затоку Камбальну, на мис Безіменний.

Я добрався до скелі, що виступала далеко в море. З неї видно на дні кожен камінець. Піді мною, ну, точнісінько голова лева. Голова поросла травою, яка колишеться, мов грива.

Лев. Людина-лев! Уночі, коли прислухаєшся, чути, як він дише. А в негоду далеко лине ридання.

Було те давно. Злий мисливець зайшов у тайгу. Біля річки Заозерної, де з води проступає скеля, побачив сліди, що вели до озера. То північний красень олень, одбившись від стада,

прийшов до водопою. І мисливець звів курки. Пролунав постріл. Упав олень.

Чорним птахом на море сіла ніч.

Чорний туман сповив узбережжя.

Уранці, коли люди глянули на те місце, де лежав забитий олень, побачили схожу на лева скелю. Кажуть, то скам'янів мисливець.

Унизу, під скелею Лева, — озера. На березі одного з них дерев'яний будиночок — стійбище їздових собак. Ось вони, тутешні прудконогі коники! Вожак — із чорними плямами на голові — лащиться, скакає мені на груди. Доглядають собак хлопці-каюри: Олександр Данилов і Василь Соломатов. Заготовляють для них на зиму рибу — кету, чавичу. В'ялять її або ще закопують у ями, і вона протухає, потім замерзає. Юкола зветься.

Капітан побоявся, що буде відплив і ми опинимося на мілині — вгору злетіла ракета, потім крізь шум прибою до нашого слуху долинув рокіт мотора. По нас ішов бот.

Каюри залишилися на березі. Я знаю, їх чекає томлива довга ніч, шепіт хвиль, крик сполоханої чайки, сяйво молодого місяця вгорі. І тільки сну не буде... А ми пливемо у пітьмі. Вода довкола човна, розлітаючись, іскриться. Я зачерпую того іскристого дива в жменю. Якусь мить вода ще горить на долоні, а потім гасне, і я відчуваю пестливу холоднечу.

Тут, напевно, нам не доведеться більше бути. Але що ми залишили по собі на цій далекій землі? Які спомини? Яку пам'ять? Вогонь. Так, вогонь!

Он там, ген на горі, куди ще вранці, проклинаючи все на світі, дерлися з балонами, невсипно дивиться на океан око маяка.

Кораблі йдуть на захід, повертаються на схід: вантажні, пасажирські, риболовецькі. На картах чітко накреслено шляхи — то прямі, то зигзагоподібні лінії. На ходовому містку — недремна вахта. Все злагоджено й чітко. Та все ж — боязко в пітьмі. І як схвильовано й радісно заб'ється серце моряка, коли раптом уночі, крізь морок туману, йому здалеку зажевріє вогник маяка!

Нам, матросам, нелегко доставляти на високі крем'яні гори вантажі. Взагалі нам не з медом на цьому судні. Та яке щастя, що вогонь, запалений тобою, вселяє радість у серця інших!

Перший з півночі на Курилах — острів Шумшу. Роз'єднаний він із камчатським материком неширокою, але бурхливою семимильною протокою.

Шумшу і південна околиця Камчатки — мис Лопатка — колись, за давніх-давен, — єдино ціла суша, а тепер два протилежні береги, яким ніколи не бути разом. Тому так сумно дивляться вони один на одного очима маяків. Від цього мису до рейду Великого — воріт Охотського моря в Тихий океан, що розташовані неподалік від острова, — для звичайного судна ходу на годину-дві. Та нашому "старому лаптеві" цю семимильну відстань довелося долати всеньку ніч.

Капітан хмурив брови. Його зіпсований настрій, мабуть, передався й машині: вона десь глибоко внизу то важко зітхала, то раптом, вібруючи, починала відчайдушно стугоніти.

— Б'ється серце капітана! — пискляво затяг Чулков.

Чулков — хлопець хоч куди: смугастий тільник, на голові — обшарпана вітрами панама; худе, ніби його в'ялили, обличчя, блискучі чорні очі. Такий в огонь і воду. Сашко Шаломанов, Юрій Євдокимов, Чулков і я залишилися на палубі.

Холодно. При сяйві серпневого місяця кругом видно, як шаленіють хвилі, увінчані пінявою торочкою.

Чайки понад самою водою, а це означає: наближається шторм.

Нас четверо на палубі. Нам кожному по-своєму хороше в цю неспокійну буряну ніч.

Аж до ранку, не вгаваючи, шуміло Охотське море, а там, східніше, за горбоспинним бар'єром Шумшу, до нього озивався Тихий океан.

Вранці стали на якір за мисом Чибуйний, Чибуйний — це вже Курили.

Туман стелився над водою, клубочився вгорі, плазом лягав на палубу, клоччям чіплявся за щогли — сірий, густий курильський туман. Острова ми не побачили, але за криком чайок і запахом диму, що їх вітром доносило на рейд, вгадувалася його близькість.

— Шлюпки на воду!

І от ми у рятувальних нагрудниках з гала сом і гиком плигаємо в шлюпки.

Ніби дозорці, далеко від берега скелі-кекури. Підводні рифи, гостробоке каміння, обплутане водоростями. І — безліч

птахів. Лякливі морянки, довгошиї смолянисто-чорні баклани, попелясті морські голуби, чирки, крякви.

Бот зробив останній рейс — ми на острові, йдемо на північний захід, до річки Бітобі.

Над головою — їх можна дістати рукою — плинуть хмари. Вони — з океану. Та ось набіг вітерець, і тоді в просвітах між хмарами видніє небо, а зорові відкриваються круглобокі пагорби.

На іржаво-світлому килимі трави темно-зелені, що переходять у коричневий колір, плями. То — кущі вільхового сланика. Він корякуватий, пружинистий і не вищий за півметра — зріст зумовлений кліматом: узимку — хурделиці, цілий рік — вітри. Острівні чагарники — низькоросла шикша, кедрівник, багно — намагаються глибше уп'ястися в землю.

За піщаними дюнами раптом виходимо на стежку. Бурим обідком обвиває вона один із невисоких пагорбів. За ним широка низина, а там і Бітобі, в ній нібито сила-силенна риби, яку збираємося ловити.

Струмок, пробившись зі скелі, стрімголов падає вниз, до океану. Ми його не побачили, а почули м'яке мелодійне дзюрчання. І всі звернули туди. Пошерхлими вустами припали до прозорого джерела. Смачна водиця! Втому нашу як рукою зняло.

Під ногами — гуп! гуп! — дивне відлуння. Що таке? Штурман Володимир Піков, якому доводилося бувати на Шумшу, пояснив: то гудуть підземні катакомби. Острів, ніби дуплисте дерево, увесь у печерах і катакомбах. Ще й зараз де-не-де можна уздріти розбиту, ніби іграшкову, маленьку

японську танкетку або станковий кулемет. Тут колись "господарювали" японці. Тисячі полонених китайців працювали в похмурих підземеллях, вдень і вночі довбаючи твердий грунт для укріплень. Робота кінчалася, а тих нещасних копачів чекала жахлива смерть.

Кру!

Кру?

Кру!

Я бачу над океаном журавлів. Від Лопатки до японського берега Хоккайдо довгастою низкою витягнулися Курильські острови. Один за одним, як журавлі в польоті. Крізь плинність часу і буряність подій долітає до мене курликання журавлине. Я не забув — нічого не забув!..

Над степовим притихлим полустанком спливає осінь. Вона журлива і прозора, як плеса степових озер. Пахне соломою, і шарудить соломою. Солом'яним кольором рудіє степове небо. Щодня виходжу я на цей забутий полустанок. Дитячим серцем усе ще вірю, що діждуся з фронту батька. Але повз мене мчать поїзди і йдуть люди. Бійці у вицвілих гімнастерках обнімають інших хлопчиків. І тільки я ніким не помічений стою на полустанку. До мене тихо підходить якийсь безногий солдат. Він, поклавши мені на плече руку, радить: "Іди, хлопче, додому. Іди… Війна скінчилася".

Курли…

Курли…

Курли…

Перший сум і перша тривога.

Роса іскриться чи сльози тремтять у мене на віях? Я горілиць лежу в сухій, припорошеній вуглинками від паровоза траві. Мені зрозуміло, тепер мені все зрозуміло: батько не прийде ні сьогодні, ні завтра, ні через десятки літ...

А над полем, над полустанком, над серцем моїм печаляться й печаляться журавлі. І я підводжусь, йду в степи і в дитячому серці несу свій перший гнів: "Нехай буде проклята війна!"

Бентежний поклик, чи не для того прозвучав він колись, щоб через десятиліття знову обізватися в моєму серці?

Тут, на цьому далекому острові, над цією безіменною висотою, підводиться зеленавий горбик землі. З червонозоряною п'ятикутною зіркою вгорі. Скільки таких могил зустрічав я від Карпат до Курильських островів! І в цій вічним сном спить невідомий матрос, який в ту далеку передосінню днину впав, підкошений кулею.

Тільки надвечір добрались ми до гирла Бітові.

На вогник до нас прийшли остров'яни — кремезні бородані, які за кілька кілометрів звідси на лузі косили сіно. Завітали хлопці, що доглядають собак. Он там, за Бітобі, на хвилястому узгір'ї, височіє їхній будиночок.

Сонце сіло. Туман порідшав. Чарівна ніч. Вдень було парко, а зараз прохолода свіжить обличчя. Нас десятеро — місцеві хлопці й ми, матроси. Десятеро — росіяни, українці, камчадали. Аби ви, хлопці Японії, хлопці всього світу, знали, про що ми говорили в цю лагідну ніч, ваші руки ніколи б не тяглися до зброї! Ми говорили про тиху, увінчану червоною зіркою

острівну могилу, про дружбу й злагоду, що єднає народи й серця.

Ліворуч, через протоку, високо в небі біліла снігова вершина. Острів-вулкан Алаїд.

— Старий надів капелюха, — мовив літній каюр.

Остров'яни знають: якщо Алаїд вкривається памороззю, снігом, жди холодів.

Загадкова гора Алаїд. На Курилах це — найвищий вулкан, що на чатах при виході з Охотського моря в океан. Нині він спокійний. Та нещодавно пробуджувався. Викинута ним магма утворила острівець, який пізніше, з'єднавшись з Алаїдом піщаними косами, став півостровом.

І я від курильчан почув легенду:

Жив на світі, ген на краю землі, хоробрий рибалка Алаїд. Багато синів було в нього. Вони, як і батько, ловили рибу, полювали на морського звіра. Одного разу сини вийшли в море. Залишився дома лише Алаїд, а з ним — найменший син. Старий закурив люльку, почав лагодити сіті. І раптом бачить: десь здалеку, від океану, як злодії, нишком підкрадаються чорні хвилі. Підвівся гордо відважний рибалка, вдарив своєю міцною рукою тих повзучих потвор — і вони враз відступили. Та їх було багато, і Алаїд бився з ними день, бився другий. А на третій, коли хвилі відступили і забризканий краплинками багрянцю світанок розвіяв темряву, побачив старий Алаїд, що злі чужинці викрали його улюбленого сина.

Лише через багато років повернулися додому старші сини. Вони визволили з полону меншого брата. Зустрів Алаїд сина,

від радості обійняв його білими руками і залишився з ним нерозлучним…

Вогнище поступово пригасло. Дрімота склепила наші повіки. За піщаними відкосами ледь-ледь зітхають хвилі, на сіножаті спускається тепла серпнева ніч.

Сєверо-Курильськ — містечко на сусідньому з Шумшу острові Парамуширі.

З електриком рибокомбінату, хлопцем із Татарії Забіром Каюмовим, йду в глиб острова. Забір обіцяє показати мені якесь екзотичне озеро.

Ген над містом височіє вулкан Ебеко. Вже кілька годин піднімаємося на його схили. В щілинах довколишніх гір сніг. Він ніколи не розтає, а тільки чорніє влітку. Внизу під нами панорама долин і пагорбів, де росте кедровий сланик, вільха, карликова горобина. Гори покраяні численними струмками, поросли високими, тепер уже пожухлими, травами. Багрянцем зайнялися жимолость, шикша, лохина.

Щоб добратися до кратера, треба перейти з десяток струмків. Високо. Частіше б'ється серце, важче дихати. Та ось і озеро, розташоване в кратері Ебеко. Конус вулкана розмитий водою. На протилежному від нас південному боці піднімається білий дим, чути приглушений гул. То з глибин землі вириваються гарячі гази.

Забір, роздягнувшись, з розгону кидається у воду, я обережно пробую її рукою. Тепла! І ось я теж в озері, чи то ба — у кратері вулкана. Місцями вода навіть гаряча.

Шкода, не взяв із собою маски — цікаво було б розвідати, яке тут дно — глибина озера близько двадцяти метрів.

Ми бовталися понад годину.

Квіти! Скільки їх довкола розсипано на крутосхилах! І ось в руках у нас цілі оберемки.

— Кому їх подарувати? — запитую.

— Кому? — дивується Забір. — Ну як кому? Сьогодні в когось, певне, день народження, а може, весілля, а може, інша радість. От ми й кинемо їх у гірський потік. Щоб він доніс людям.

І ми кидаємо квіти на воду.

Незчулися, як дійшли до океанського узбережжя. Хвиляста долина вся перетята ниттям струмків — вузьких і ширших, звивистих і прямих. Над ними — хиткі дерев'яні містки. Через широкий потік, що не вгаваючи шумить унизу, підвісний міст. Міст розгойдується високо над водою і веде вгору, до похмурої чорної скелі. Обережно, крок за кроком — і ми, нагойдавшись над прірвою, опинилися на скелі. Унизу під нами луг. Жовте, синє, біле. То курильське літо вигаптувало квітами, які востаннє, перед осінніми холодами, заяскравіли барвисто.

Метрів за сто від берега в океані багатосхідчата брила. На ній білі, чорні, сизі, оранжеві птахи, мов виточені мармурові статуї.

— Що за дивина?

— Хіба ти не знаєш? — відповів Забір. — Птахи перед дорогою в теплі краї злітаються на скелі Прощання, щоб у мовчанні постояти над рідними берегами.

— Знаєш, друже, мені теж хочеться постояти на прощання перед океаном і цими прекрасними берегами.

Забір нічого не відповів. А коли увечері я відпливав із Парамуширу, він також довго-довго стояв на березі.

Старший механік полегшено зітхнув:

— Машину відремонтовано!

Увечері знялися з якоря і лягли курсом на південь — до мису Васильєва. Збиралися йти океаном, але налетів південно-східний вітер, небезпечний тим, що хвилю жене до берега і, чого доброго, може викинути судно на скелі. Тому змінили курс і звернули в Охотське море — під прикриттям західних вершин Парамуширу вітер буде не страшний.

Лавіруючи між мисом Опорним і скелями Чортів Палець, вийшли з Другої Курильської протоки в море. Праворуч, оповитий туманом, височів Алаїд. На вахті сьогодні Чулков і я; Сашко на ходовому містку — стежить за горизонтом, я — біля стерна. Курс 180 градусів. Від мене вимагається — тримати судно на заданому курсі, щоб воно "не рискало". І хоч не треба великого вміння, все ж побоююсь, щоб не збитися з курсу. Володимир Піков, мабуть, здогадується про це, час від часу підходить до репітра, звіряє його показання.

Я пильно дивлюся на золотаве коло компаса, фосфоричну помітку — 180° і бачу: над фок-щоглою рясні грона зірок, сизий туман; а там попереду, де туман переходить у темряву, просто

з моря вирiвається широка кольорова стрiчка свiтла. То — нiчна райдуга. Вона дугою розділяє небо надвоє. Лiвий кiнець упирається в темряву Парамуширу, правий — в Алаїд. Враження таке, ніби між островами перекинуто велетенський міст.

Свiтало. Через кiлька хвилин нам здавати вахту. Знаходимося в районі мису Шелехова. Здалеку, крiзь серпанок туману, видніє стрiмка гора. То — вулкан Фусса. Їх, вулканів, так багато на нашому шляху, але цей найкрасивiший. Його сиві, аж білі, схили, на яких глибокими жолобами проступають сліди колишніх магмових потоків, круто спускаються до води; правильної конічної форми вершина покрита снігом; навколо розсипано з десяток іржаво-зелених пагорбів — ніби гриби-малюки біля гриба-велетня.

Вранці, коли, я прокинувся, наша "Чайка" стояла на рейді, за кілька миль од мису Васильєва. Хлопці без нас — тих, хто вночі ніс вахту, — для тамтешнього маяка вивантажували балони. Вони збиралися робити останню ходку. Я й поїхав із ними і, нарешті, побачив живих морських видр — каланів.

Ще в сиву давнину хутро калана цінилося на вагу золота. Красиве, шовковисто-ніжне, що переливається то коричневим, то смолянисто-чорним, воно за носкістю не має собі рівних. Недарма одна каланяча шкурка коштує так багато... Зараз калани стрічаються рідко. У Радянському Союзі вони водяться на острові Міднім, на Урупі і тут, на мисі Васильєва. Як у минулих століттях, так і недавно, до звільнення Курил, на цього звіра по-хижацьки полювали зайди-мисливці — американці, японці, а пізніше й англійці.

Скелясті, порослі водоростями береги. Хаотично розкидані уламки каміння забризкані крутою хвилею. В'юнким гадюччям по воді плазують смуги морської капусти. Вони видовжують

своє слизьке тіло в напрямку вітру; між ними — вузькі коридори води. Наш бот, одчаливши від пірса, ледве пробирається цими коридорами, які стають вужчі й вужчі. Щупальця капусти прилипають до бортів, чіпляються за металевий ніс, намотуються на гвинт.

Якщо морська капуста обплутала гвинт, вважай, ти в обіймах стихії: куди захоче, туди й винесе прибій. І ми, засукавши рукава, вибираємо з крижаної води тих причепливих "гадюк".

Піднімається шторм.

Наступний острів — Онекотан. Я не забуду, як ми, матроси, лежали на пропахлій літом і морем траві, оглядали бухту й гору з жюль-вернівським ймення̀м — Немо, а в щілині скель спіймали білогруде пухнасте пташеня — ару.

Сонце, рідкий гість у тутешніх місцях, пробилось крізь облогу хмар, як у мініатюрні люстерка, закохано глянуло в кожну краплину роси й огнисто спалахнуло на листі шикші, криваво-червоних кетягах горобини.

Хто з чим: із картузами, бляшанками, відрами — попід кублистими кущами збираємо лохину — довгасті, як нерозталі крижані бурульки, ягоди. Кисло-солодкі, смаком нагадують наш виноград. Рот аж по вуха — теж у лохині.

На одному з курильських маяків мені сказали:

— Коли будете на Онекотані, поцікавтеся долею японської шхуни.

Тут ніхто про неї не знає. Але ми самі побачили сліди трагедії, яка відбулася кілька років тому… Серед каміння за бухтою Паганель, неподалік від мису Зеленого, лежали уламки японської риболовецької шхуни. Що вони можуть розповісти, ці потрощені океаном рештки? Суворі береги зберігають таємницю, Мовчить про неї й океан. Та в пам'яті старожилів вона зберігається навічно.

Взимку 1960 року світ дізнався про героїчний дрейф чотирьох відважних радянських воїнів: Поплавського, Зіганшина, Федотова, Крючковського. Всі були вражені їхньою мужністю. Пишалися героями й курильчани: це з їхніх островів розпочала дрейф легендарна баржа. Сорок дев'ять днів боролися хлопці з океаном і — перемогли!

А це трапилося за рік перед цим випадком. Японські рибалки поверталися з путини. Ураганний вітер розбив їхню шхуну об скелі сусіднього безлюдного острівця Харімкотану. Кілька чоловік загинуло відразу, решта вибралися на острів. Капітан помер від завороту кишок. Живими лишилося четверо. Вони, ці четверо, жили спочатку в курені, а потім натрапили на зимовий обігрівач-будиночок, в якому були запаси продуктів і одягу. Зголоднілі рибалки швидко "впоралися" з продуктами. І — почалося найстрашніше: сильніші вбивали знесилених. Навесні з чотирьох лишилося двоє.

Коли наші моряки піднялися на гору, де стояв обігрівач, вони побачили жахливу картину: напівживий японець лежав, уп'явшись у шию трупа. Цього, живого, взяли на корабель, відправили на материк. Виходили, поставили на ноги. Так, він зізнався, що задавив товариша. На запитання, чому він так учинив, відповів:

— Якби не я його, то він би мене знищив.

У другій половині дня ми залишили Онекотан і, знову ховаючись від східних вітрів, протокою Севергіна перейшли на західне узбережжя островів.

Матуа, Кетой, Сімушир... На Матуа я ходив полювати на кам'янушок — невеличких морських качок; годинами сидів на скелі, спостерігаючи, як чадить сердитий вулкан Саричева.

На Сімуширі хлопці з сейсмологічної станції показували прилади, за допомогою яких фіксують найвіддаленіші землетруси планети; водили до кратерів діючих вулканів Прево й Палаюча Сопка.

Та перш ніж побачити це, мені й моїм товаришам довелося спробувати іншого... Як тільки взяли курс від Шиашкотану, було передано SOS. Риболовецький сейнер просив допомоги. Сигнал біди одержали й ми. Не роздумуючи, капітан повернув судно назад, у Четверту Курильську протоку. Чимдуж мчали ми туди. Та з берега повідомили: "Потерпілим подано допомогу: ідіть своїм курсом".

Поки ми повертали, піднявся шторм... Погустішали сутінки, міцніше й міцніше беручи нашу "Чайку" в залізні лещата хвиль. Завирувало, загриміло. Чортова круговерть. До останньої краплини збурена морська безодня.

Ми — кожен на своєму місці. Нас валить із ніг. Нам не те що стояти важко, а й дихнути — як ніж у серце. Та, пересилюючи знемогу, і вітер, і жах, ми, з ніг до голови забризкані крижаною водою, прикріпляємо шлюпки, міцніше стягуємо канатами бочки й балони.

Хвилі перекочуються через борт, заливають палубу. Удар, другий, третій — і канат рветься, як струна.

Ми всі перед океаном рівні: капітани, штурмани, матроси. Нам нічого хизуватися. Нам нічого брати в дорогу дріб'язковості — у великому плаванні вони не потрібні. Це, бачу, розуміють усі: від капітана до веселуна Саші Чулкова.

Така ніч — що вогневий рубіж: переступивши його, ще раз усвідомлюєш — немає почуття, сильнішого за дружбу й взаємовиручку.

Судну пом'яло боки, а серед екіпажу "Чайки" мені перепало чи не найбільше: я застудився і покалічив ногу.

До кінцевої гавані — сотні миль. І мене висадили на невеличкому середньокурильському острівці... Мовчазні береги і острів як острів: таких тисячі в Тихому океані. Довжина його не більш як два кілометри, стільки ж — у ширину. Майже вся площа — схили діючого вулкана. Вечорами над чорною пащею кратера палахкотить зловісне огниво, — так малюють міфічних огнедишних драконів... Хлопці-вулканологи, чиї намети притулилися до підніжжя гори, вивчають загадкові сили "пекла". Так приборкують непокірне серце землі сьогодні, а в давнину айни, або ще інакше курили, пробудження гори пов'язували з ім'ям підземних духів — камулів. Один із них, всевладний, злий чаклун Туйла, буцімто їздив на легких бамбукових нартах, у які було впряжено дикого собаку Козея. Коли собака "норовився", гори здригались і люди чули грізне гарчання. Ще жахливіше ставало, якщо камули бралися готувати вечерю. Китові кістки й жир, що ними розводили багаття, кіптявили небо, і дим той роз'їдав очі, отруював душу.

Ще й понині чадить те вогнище. Здригається острів, осипаються схили. А внизу, на сплюснутих клаптях застиглої магми, — високі трави. Росте вузлувате борець-зілля, під вітром спроквола погойдується жовтоголовий шаломайник, і, як не дивно, зоріє світлоока ромашка.

Я виснажений ступив на той берег і ніби відчув приплив сил. Не знаю що — лагідне вересневе сонце чи, може, духмяне різнотрав'я — вгамувало пекучий біль. І я частіше почав ходити на берег, пожадливо вдивляючись у мерехтливе океанське марево: чи не забіліють довгождані вітрила?

Вітрил не було, і я тривожився й не переставав думати про них. Але так було спочатку. Минали дні, спливали ночі — я почав забувати про них, про вітрила, які могли мене забрати звідси…

Щогли напівзатонулої шхуни, кимось забутий на обмілілому відкосі човен раніше викликали рій бентежних думок: чи довго ще лютуватимуть циклони і чи добрався б я на тому човні до великого берега? Так було раніше. А потім мене заполонили інші почуття, і я, змирившись із власною непокорою, просто-напросто забув і про човен, і про білі вітрила.

Як заколисливий міраж, бачив єдине — Багряні Скелі.

Там, де високе прибережне нагір'я відкрите світанковим вітрам, височіють вони. Хвилястий підводний риф та бухточка Чорнявка відмежовують їх від океану.

Здалеку здається: то казкові палаци, де живе найвродливіша красуня — синьоока царівна…

У надвечір'я сонце кидає сюди вогнисте проміння, і скелі з тьмяних ураз стають криваво-червоними.

Ось у цю короткочасно багряну пору я й любив приходити на побачення зі скелями. Але не мінлива гра кольорів прикувала мене — скелі мали дивовижну властивість: на мій голос озиватися співзвучним моєму настрою відлунням. Я звик

до цього. В годину самотини для мене стало необхідністю розмовляти з чутливими Багряними Скелями.

Зійшовши на стрімке крутогір'я, я гукав униз, і мені відповідав знайомий ніжний голос. Оживали мовчазні гори; сріблястим дзвоном торжествували океанські хвилі — й душа моя співала, зачарована.

Кому я освідчувався? Хто до мене промовляв заповітні слова?

— Ти навічно залишишся тут, — голубино увіходило в серце. — Навічно зі мною, навічно удвох.

— А потім?

— Потім… заголубіє весна, спалахне коротке літо, і знову весна, весна без краю!

— І зима, й осінь! Але навіть у стужу ти з весняних квітів сплетеш мені вінок.

— Вінок? Для кого? Хто ти?

— Я — твоя Весна, твій Спокій.

— Ти — Спокій? Але я ніколи не думав, що для мене в житті щось важить спокій.

— А мої зоряні очі, мої лебедині руки, мої уста — хіба то тільки спокій?

І чиїсь милі руки гаряче обвивали мене; хтось закоханий ніжноусто дотикався до мого чола… Було сонячне, щасно. Як пісня. Як море, якому немає дна…

— Забудь дороги і пристрасті — забудь! — умовляла слізно. — Ти чуєш: відшаленіли вітри, вляглися бурі. То я принесла тобі спокій.

Мене заколисав той голос. І я, що приховувати, був щасливий.

Сьогодні знову, як і раніше, пішов до Багряних Скель. Пішов сказати, що я тут, що марні побоювання втратити мене назавжди.

Я ступив на крутосхил, підвівся на повен зріст. Я хотів гукнути ніжне й звичне, але — що зі мною? — ніби скам'янів. Там, над висохлим лугом, ген за дрімливим озером раптом прокурликали журавлі — птахи, що змалку бентежили мою душу.

Кру!

Кру!

Кру!..

Вогняною жагою впало на серце.

Голос був такий високий і чистий, що хвилі і ті заніміли в покорі. І гори, й доли заслухалися його.

Кру-у-у…

Стрепенувсь я від того поклику. Стрепенувся, вражений: як я був засліплений щастям!

Журавлі летіли здалеку. Летіли вдень і вночі. Крізь негоди й шторми, через материки й океани. І згадалося мені поле. Сонцесяйний сонях біля хати. І мати хустиною витирає сльозу.

"Сину, тебе стомили дороги? А я благословляла на бурі, на грози, на хвилювання..." "Брате, чуєш мене?.." "Хто тебе приворожив, друже?.." То промовляла мати, і побратими, й сестра.

Кру! Кру! Кру! — спливало над океаном.

"Де ж вони, — подумав я, — мої вітрила? Які шторми колишуть їх?"

І я, схвильований, побіг до океану. Побіг на берег, тікаючи від Багряних Скель.

А над горами, над океаном, над серцем моїм тривожилося закличне:

Кру! Кру! Кру!

І його вже не могло заглушити ніяке багатолуння.

Я почув цю легенду в останній день перебування на Курилах.

За кам'яними рифами острова, за тими рифами, що видовжено тягнуться в океан, є тиховодна стоянка. Восени, особливо тоді, коли перші циклони гасають над спіненим

безмежжям, суворі капітани раптом змінюють курс кораблів і заводять їх у гавань.

Жаданий спокій знайшло там і наше судно. Вже більше тижня стоїмо на приколі… Сьогодні, як і завжди, коли штормить, товариші мої відпочивають. А я з дочкою старого рибалки пішов на сусідні скелі. Синьоока Моряна, мрійлива дівчина, обіцяє показати мені своє "царство": заозерний луг, усіяний прощальним вересневим суцвіттям, і відкрити таємницю, яка відома лише їй…

Сусідні скелі — дивне творіння: високими мармуровими палацами здіймаються вони над водою. І луг той — чарівне диво: в ньому стільки відтінків, стільки барв, що. мимоволі спадає на думку: чи не геніальний художник залишив там свою картину… За кілька хвилин Моряна тримала вже величезний жмуток квітів, які я назбирав їй у заозер'ї. Щаслива, вона сміючись цілувала те барвисте цвіття. І сама в ту мить нагадувала найчарівнішу, викохану під вітрами ромашку.

Гримів океан, — зеленооко вдивлявся в берег, ніби шукав там загублене й забуте. Не вірилося, що десь є тихі поля, незаймані плеса — така розгнівана стихія лютувала навколо. У мене крижаніло серце, коли я дивився вниз, на чортову крутоверть води. А Моряна йшла спокійно. Та я помітив, що якась ледь вловима задума проглядала крізь той непорушний спокій.

— Забіліють вітрила… забіліють удалині — і ти назавжди залишиш мій острів, — порушила вона мовчання. — Щоб ти не забув моря, і острів, і мене, я подарую тобі талісман.

І, взявши за руку, наказала:

— Ходімо!

У моря багато таємниць, ще більше їх — в океану. Щодня, щомиті, з року в рік, від тисячоліття до тисячоліття складають хвилі свою нескінченну поему. І, може, синьоока Моряна — золота піщинка тієї безсмертної поеми.

— Дивись! — мовила, прискорюючи крок. — Між тими он скелями є таємна печера — довгий кам'яний грот, куди ходжу лише я.

Вона розгорнула пожухлу траву, і ми опинилися в кам'яному коридорі. Десь згори, крізь щілини, пробивалося світло; його промені полосували синювату темряву.

Довгі шпичаки сталагмітів застигли посеред грота: пройти було неможливо. Та дівчина легко провела мене всередину. І я занімів, вражений. На широких гранітних брилах голубіли кимось дбайливо розкладені десятки, сотні перламутрових черепашок, висушені морські зірки, інші дива океанської безодні.

… Батько Океан ще й понині шукає свою доньку — вродливу Кацуко. Непокірна й горда, вона палко покохала відважного рибалку. Та однієї купавської ночі її викрав злий чаклун. Уперше в житті заплакала Кацуко. Сльози ті, застигши серед хвиль, перетворилися в коштовні перли, а голуба перламутрова мушля, в якій скам'яніли дівочі сльози, — у трепетне й бунтівливе серце Кацуко.

— Послухай, — мовила тихо Моряна. — То бентежиться голубе серце: плескіт хвиль, шум прибою, чаїне квиління в ньому. Є повір'я: хто має те серце, ніколи не зрадить моря і своєї мрії.

Кілька голубих сльозинок океану ще й досі виблискує в мене на долоні…